

ÇOCUKLAR İÇİN BOŞANMAYA UYUM ENVANTERİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Berna ARİFOĞLU*,
Nalan ŞANLI RICHARD**, Gülcem RAZI*, Fatma ÖZ***

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri (ÇBUE) Türkçe formunun 9-12 yaş aralığındaki anne-babası boşanmış çocuklarda kullanılmak üzere geçerlik ve güvenilirliğini sınamaktır. **Yöntem:** Araştırmanın örneklemi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde yaşayan anne ve babası resmi olarak boşanmış, 9-12 yaş grubundaki 146 çocuktan oluşmaktadır. Envanterin Türkçe formunun faktör yapısı, ölçüt geçerliği, test tekrar test güvenirligi, iç tutarlılığı çeşitli istatistiksel analizlerle değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Elde edilen sonuçlar, ÇBUE'nin anne- babası boşanmış çocuklarda boşanmaya uyumu ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. **Tartışma:** Bu araştırmanın bulguları ÇBUE'nin anne ve babası boşanan çocuklardaki risk faktörlerinin ve boşanmaya uyumun belirlenmesi için geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu envanterin kullanımı hem boşanmış aile çocuklarıyla yapılacak araştırmalara hem de bu alandaki danışmanlık programlarına yön vermesi açısından değer taşımaktadır. Ayrıca envanter, ailelere, danışmanlara, öğretmenlere ve bu konuda çalışan profesyonellere stresli bir dönem olan boşanma sürecinde çocuğun gereksinimlerini anlayabilmede bilgi sağlayıcı bir araç olabilecektir.

Anahtar sözcükler: Boşanma, uyum, çocuk, envanter.

SUMMARY: THE CHILD'S DIVORCE ADJUSTMENT INVENTORY: A STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Objective: The purpose of this study is to examine the validity and reliability of applying Turkish version of Divorce Adjustment Inventory for Children on a sample of children aged between 9 and 12 and whose parents are divorced. **Method:** The sample of the study is composed of 146 children, aged 9-12, residing in the Republic of Northern Cyprus (TRNC). Parents of all these children are legally divorced. Factorial structure, criterion-related validity, test retest reliability and cronbach alpha internal consistency of the Turkish version of the inventory were assessed by various statistical analyses. **Results:** The results indicate that Divorce Adjustment Inventory for Children is a valid and reliable instrument to measure the degree of adjustment of children whose parents are divorced. **Discussion:** The results of the study demonstrate that Divorce Adjustment Inventory for Children is a reliable instrument for identifying risk factors as well as measuring children's degree of adjustment to divorce of their parents. Advantage of using Divorce Adjustment Inventory for Children is significant in terms of shedding light not only to future research on the children with divorced families but also for programs providing counselling in this field. Besides, the scale can serve as a helpful instrument for families, counsellors, teachers and professionals in order to better understand the needs of children during stressful divorce period.

Key words: Divorce, adjustment, child, inventory.

GİRİŞ

Boşanma, çocuğun yaşantısında pek çok değişime (ev, okul, aile ortamı, arkadaş vb.) yol açan ve yeniden uyumunu gerektiren stresli bir süreç olarak kabul edilmektedir. Boşanma sonrasında çocukların uyumunu inceleyen araştırmalar, aile sürecinin dinamik olması nedeniyle boşanma öncesinde, sırasında ve sonrasında ailede yaşanan değişimlerin çocuğun uyum sağlamasında etkili olduğunu ileri sürmektedir (Amato ve Keith 1991, Amato 1993, Hetherington ve Hagan 1999, Simon 1999, Stewart 2000). Aslında boşanma, ailedeki bireyler için stresli değişimler yaşat-

ması ve tehlike unsurları taşımasına rağmen, daha uyumlu, anlamlı ilişkiler yaratabilme, kişisel gelişim, rahatlama ve kavgadan kurtuluş yolu olarak da görülmektedir. Tüm stres ve zorluklarına karşın, koşulları uygun olduğunda boşanmış aile çocuklarının çoğunluğu uzun sürede yeniden toparlanmakta ve boşanmaya uyum sağlamaktadır (Hetherington ve Hagan 1999). Ancak bu toparlanma durumu, boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini küçümseme olarak algılanmamalıdır. Boşanmaya geçiş döneminde çocuğun yaşadığı sorunlar çözümlenmiş gibi gözükse de, zaman içinde çocuğun yaşantısına yeni stresörlerin eklenmesi, uyum ve davranış sorunlarını ortaya çıkarabilmektedir. Çünkü boşanma ve sonrasında sadece anne veya babay-

* Yrd. Doç.Dr., Doğu Akdeniz Üniv. Sağlık Bilimleri Fak., Hemşirelik Bl., Gazimağusa/ KKTC

** Dr., Doğu Akdeniz Üniv. Eğitim Bilimleri Fak., Gazimağusa/ KKTC

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniv. Sağlık Bilimleri Fak., Hemşirelik Bl., Ankara

la yaşamak ailenin işlevselliğini bozarak, çocuklarda stres yaratmaktadır (Amato 2001, Hetherington ve Hagan 1999, Kelly ve Emery 2003).

Boşanma sonrasında çocukların uyumu iki aşamada incelenmektedir. Çocuğun boşanmaya kısa süreli uyumu birinci aşama olarak kabul edilmektedir. Bu süreç, çocuğun boşanma sonrası bir iki yıl içinde yaşadığı aile içi çatışmalar, iletişim eksikliği, ekonomik koşullar ve psikososyal stresler gibi olumsuz etmenlerin varlığından etkilenmektedir. Bu dönemde bilişsel, duygusal, sosyal ve davranışsal yönden olumsuz olarak etkilenen çocukların içsel çatışma yaşadığı ve psikososyal streslere maruz kaldığı ve ailedeki bu değişim süreci karşısında kısa bir yas dönemi yaşadığı vurgulanmaktadır. Özellikle boşanmayı izleyen ilk bir yılda çocuklarda korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddedilme, sevilme duyguları, mide, baş ve göğüs ağrısı gibi fiziksel sorunlar ve uyku, yeme gibi psikosomatik sorunlar sıklıkla ortaya çıkmaktadır (Hoyt ve ark. 1990).

Çocuğun boşanmaya uzun süreli uyumu ise ikinci aşama olarak kabul edilmektedir ve genelde ailede yaşanan değişim sürecine uyum, bu uzun sürede sağlanmaktadır. Boşanma sonrası ilk iki yıldan başlayan bu süreç, yetişkinliğe kadar devam edebilmektedir. Bu süreçte en sık yaşanan sorunlar; anne ve baba arasındaki çatışmanın devam etmesi ve çocuklardaki duygusal ve davranışsal bozukluklar olarak sıralanabilir. Boşanmaya uyum konusunda yapılan uzun süreli çalışmalarda, boşanmanın etkilerinin 1-2 yıl içinde normale dönebileceği bildirilmekle birlikte, boşanma sonrasında en az 20 yıl süren uyum sorunlarının da olabileceğine dikkat çekmektedir (Hetherington ve Hagan 1999, Wolchik ve ark 2000). Boşanmadan 6 yıl sonra ruh sağlığı sorunlarının kızlarda %35, erkeklerde ise %20 olduğu ve bu oranın anne babası boşanmamış grupla karşılaştırıldığında 7 kat fazla olduğu saptanmıştır. Özellikle ergenlik dönemindeki bazı gelişimsel değişimler; kimliğini bulma, kendi kendine yetme, mesleki başarı ve yakın ilişkiler kurabilme boşanmış aile çocuklarında daha zor olmaktadır. Boşanmış ailelerdeki ergenlerin boşanmamış ailelerdeki ergenlere göre 2-3 kat daha fazla okuldan atılma, hamile kalma, antisosyal ve sorumsuz davranışta bulunma riski taşıdıkları vurgulanmaktadır (Hetherington ve ark 1989, Hetherington ve

Hagan 1999).

Amato (1991, 2001), anne ve babalarının boşanmasının çocuklarda akademik başarı, davranış, psikolojik uyum, benlik saygısı ve sosyal ilişkiler alanlarında olumsuz sonuçlara yol açtığını saptamıştır. Ayrıca boşanmış aile çocuklarının boşanmamış aile çocuklarına göre daha zor psikolojik uyum gösterdiğini, sosyal becerilerinin daha az olduğunu ve mücadele etmede daha istikrarsız davrandığı da vurgulanmaktadır. Aynı şekilde Güler (1993) tarafından, boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının karşılaştırıldığı araştırmada da, boşanmış aile çocuklarının %88,9'unun okulda başarısız olduğu, %33'ünün ruhsal durumunun kötü olduğu ve boşanmamış aile çocuklarına göre daha fazla davranış ve uyum sorunu gösterdiği belirtilmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Türkiye'de boşanmış aile çocuklarıyla ilgili yapılan araştırmalar (Bardakçoğlu 2003, Bulut 1996, Güler 1993, Kabasakal 2001, Karakuş 2003, Kuyucu 1999, Özen 1997, Sönmez 2001) incelendiğinde çoğunluğunun tanımlayıcı nitelikte olduğu, uluslararası çalışmaların ise büyük çoğunluğunun çocukların boşanma sonrası uyum ve problem çözme becerisinin geliştirilmesini hedefleyen danışmanlık programları şeklinde olduğu gözlenmektedir. Türkiye ve KKTC'de boşanmış aile çocuklarının boşanma sürecinde ve sonrasında uyumlarını değerlendirebilecek bir ölçüm aracı bulunmamaktadır. Böyle bir ölçme aracının alana kazandırılması hem boşanmış aile çocuklarıyla yapılacak araştırmalara hem de bu alandaki danışmanlık programlarına yön vermesi açısından değer taşımaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı, sayıları her geçen gün artan boşanmış aile çocuklarının uyumlarını değerlendiren özgün formu Portes ve arkadaşları (1999) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilmiş orijinal adı The Child's Divorce Adjustment Inventory 'CDAI' olan Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri (ÇBUE)'nin Türk toplumunda kullanımını sınamaktır. Araştırmamızın genel amacına hizmet eden üç hedefi bulunmaktadır: (1) Envanterin faktör yapısını ortaya koymak, (2) güvenilirliğine ilişkin kanıt sağlamak, (3) geçerliğini destekleyen veriler sunmaktır. Bu gereksinim doğrultusunda, ilgili envanterin Türkçeye uyarlaması ve geçerlik güvenilirlik çalışması yapılmıştır.

YÖNTEM

Örnekleme

KKTC’de Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı 21 ilköğretim okulunda (Lefkoşa, Magusa, Girne ve köylerinde) anne ve babaları resmi olarak boşanmış, 9-12 yaş grubundan 146 çocuk örneklem grubunu oluşturmuştur. Bu grubu oluşturan çocukların yaş ortalaması 10,5 olup, %46,6’sı kız, %53,4’ü ise erkektir.

Veri Toplama Araçları

Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri (ÇBUE): Portes ve arkadaşları (1999) tarafından geliştirilen envanter, çocuğun boşanmayla ilgili duygu ve düşüncelerini belirleyerek, boşanma nedeniyle yaşadığı stresi değerlendirmekte, çocuğun boşanmaya uyumunu ölçmekte ve ayrıca boşanma sürecinde ailenin işlevselliğini de çocuğun bakış açısıyla değerlendirmektedir (Portes ve ark 1999).

Beşli likert tipteki envanterin her bir maddesi kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklinde derecelendirilmekte ve toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Envanterin puanlanmasında ‘kesinlikle katılıyorum’ seçeneğine 1 puan, ‘kesinlikle katılmıyorum’ seçeneğine ise 5 puan verilmektedir. Herhangi bir kesim puanı olmayan envanterin özgün formundan alınabilecek en düşük puan 25, en yüksek puan 125’dir. Alınan puan arttıkça çocuğun boşanmaya uyumunun arttığı sonucuna varılmaktadır. Orijinal Envanterin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı 0.73, her bir alt ölçeğin cronbach alfa katsayısı ise çatışma ve kötü uyum için 0.79, depresyon ve anksiyete için 0.68, sosyal destek için 0.49, boşanmanın çözümlenmesi için 0.41’dir.

ÇBUE’nin Çeviri-Geri Çevirisi: Envanter, ilk olarak İngilizceden Türkçeye çevrilmesi için, Psikiyatri alanında uzman ve her iki dile hakim 5 uzmana gönderilmiştir. Daha sonra araştırmacı tarafından tüm maddeler gözden geçirilmiş ve ortak maddeler toparlanarak, çevirisinin denetlenmesi için beş farklı uzmana daha gönderilmiştir. ÇBUE’nin Türkçeye çeviri işlemi tamamlandıktan sonra, Türk Dil yapısına uygunluğu yönünden Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman bir kişi tarafından da gözden geçirilmiş ve Türkçeden İngilizceye geri çevrilmesi için İngilizceye hakim iki uzmana daha gönderilmiştir. Bu uzmanlardan gelen çeviriler orijinal

ölçekle karşılaştırmak üzere İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde görevli iki öğretim görevlisine verilmiştir. Uzmanlar orijinal ölçek ile taslak formu birbiriyle karşılaştırdıktan sonra anlam olarak farklı olan hiç bir maddeye rastlamadıklarını belirterek, bir kaç dilbilgisi hatasını düzeltmişlerdir. Tüm uzmanların önerileri ile araştırmacı tarafından yeniden düzenlenen envanterin Türkçe formuna son şekli verildikten sonra ‘Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri’ adı verilmiştir.

Envanterin uyarılama ve geçerlik güvenilirlik çalışması araştırmacıyla birlikte, psikiyatri, psikoloji ve psikiyatri hemşireliği alanında uzman 7 kişiyle yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda, maddeler üç faktör altında toplanmıştır. Faktör I- Çatışma ve Kötü uyum (10 madde, alfa= .77), Faktör II- Depresyon ve Anksiyete (7 madde, alfa=.67), Faktör III- Çocuğun Sosyal Desteği (6 madde, alfa=.63). Envanterin cronbach alfa güvenilirlik değeri 0.70, test tekrar test güvenilirliği ise 0.66 bulunmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri olarak adlandırılan ve 22 madde ile 3 alt ölçekten oluşan envanterin, 9-12 yaşlarındaki anne ve babası boşanmış çocuklara uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu saptanmıştır.

Çocuklar için Benlik Algısı Ölçeği: 8-11 yaşlarındaki çocuklar için Harter tarafından 1985 yılında geliştirilen ölçeğin Türkçe çevirisi ve test-tekrar test güvenilirliği 1994 yılında İlkin ve ardından 1996 yılında Gabay tarafından yapılmıştır (İlkin 1994, Gabay 1996). Ölçeğin toplam 36 maddeden oluşan, dört dereceli likert tipi, benlik algısının çeşitli alanlarını değerlendiren 6 boyutu ve her alt boyutta 6 maddesi bulunmaktadır. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı akademik yeterlik alt ölçeği için 0.81, sosyal onay alt ölçeği için 0.71, atletik yeterlik alt ölçeği için 0.64, fiziksel görünüm alt ölçeği için 0.83, davranıştan duyulan tatmin alt ölçeği için 0.78 ve bütünsel özdeğer alt ölçeği için 0.81 olarak saptanmıştır. İlgili ölçek envanterin ölçüt geçerliliğini sınamak amacıyla kullanılmıştır.

Çocuklar için Sosyal Destek Ölçeği: Harter tarafından 1985 yılında geliştirilen ve İlkin tarafından 1994 yılında Türkçeye uyarlanan ölçek, kendini değerlendirme türünde, sözel ve bireysel ya da grup uygulamalı bir ölçektir (İlkin 1994). Araştırmada ÇBUE’nin ölçüt geçerliliğini sınamak amacıyla kullanılmıştır. Sosyal destek ölçeğinin ebeveyn, öğretmen, yakın arkadaş ve

sınıf arkadaşı olmak üzere 4 alt ölçeği bulunmaktadır. Toplam 24 maddesi bulunan ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96'dır. Her bir ölçeğin cronbach alfa katsayısı ebeveyn alt ölçeği için 0.82 ve 0.78, sınıf arkadaşı için 0.79 ve 0.74, öğretmen için 0.81 ve 0.82, yakın arkadaş için 0.72 ve 0.74 arasında değişmektedir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ebeveyn alt ölçeği için 0.77, sınıf arkadaşı için 0.82, öğretmen alt ölçeği için 0.67, yakın arkadaş alt ölçeği için de 0.78 olarak saptanmıştır.

İşlem

Araştırmanın ilkokullarda uygulanabilmesi için, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'ndan resmi izin alınmış, ayrıca okul müdürleriyle görüşülerek anne ve babası boşanmış olan çocuklara sınıf öğretmenleriyle anne ve babalarına onay formu gönderilmiştir. Velayetindeki anne veya babası ölçeği cevaplamasına onay veren çocuklar grup halinde ölçeği yanıtlamıştır. Çocuklara araştırmanın amacıyla ilgili kısa bilgi verilmiş, gizlilik ilkesi açıklanmış ve istemezlerse araştırmaya katılmayabilecekleri aktarılmıştır. Test tekrar test güvenilirliğini belirlemek için iki kez ölçeği yanıtlayan katılımcılardan kağıtlarına rumuz yazmaları istenmiştir. Çocukların ölçeği cevaplaması yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

BULGULAR

Geçerliğe İlişkin Bulgular

Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri'nin geçerliğini belirlemek üzere, faktör yapısına ve ölçüt geçerliliğine bakılmıştır.

a) Envanterin Faktör Yapısı

Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri'nin 25 maddesinin Temel Bileşenler Faktör Analizi uygulamasına dik döndürme yöntemi olan varyans maksimum döndürme yöntemi sonucunda elde edilen faktörlere ilişkin faktör yükleri Tablo 1'de verilmiştir. Envanterin temel boyutlarını, faktör yapısını belirlemek için 25 maddeye temel bileşenler analizi yapılmış ve öz değeri 1'in üzerinde olan, varyansın %38,12'ünü açıklayan 3 faktör elde edilmiştir. Bu 3 faktörün özdeğerleri, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri'nin 3 faktörle açıklanan toplam varyansı, envanterin tümüne ait varyansın %38.29'dur. Ayrıca, faktörlerin sahip oldukları

özdeğerler ve faktörlere scree plot grafiği çizilmiş ve bu grafikte de, üç faktörün özdeğerlerinin diğerlerinden daha fazla olduğu ve temel olarak üç faktörün etkili olduğu belirlenmiştir. Bu faktörler sırasıyla orijinal forma uygun şekilde, 'Çatışma ve kötü uyum', 'Depresyon ve Anksiyete' ve 'Sosyal Destek' olarak isimlendirilmiştir. ÇBUE'nin faktör yüklerinin belirlenmesi için yapılan faktör analizinde 15., 20. ve 21. maddeler negatif yüke sahip oldukları ve başka hiçbir faktörde yer almadığı saptanmış, bu nedenle envanterin Türkçe Formundan çıkarılmıştır. Envanterin faktörleri arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 2'de yer almaktadır.

Madde no	Faktör I	Faktör II	Faktör III	r**
Çatışma ve kötü uyum				
1.Bazen annemle babamın yaşadığı sorunların benden kaynaklandığını düşünüyorum.	.70			.46
2.Annemle babam ayrıldığından beri okulda sorunlar yaşıyorum.	.52			.41
10.Annemle babam ayrıldığından beri arkadaşlarıma sık sık kızyorum.	.70			.56
11.Sık sık annem ve babamın beni anlamadığını hissediyorum.	.43			.40
12.Annemle babam benim hakkımda sık sık kavga ediyorlar.	.72			.46
17.Annem babamdan ayrıldığından beri çekilmez biri oldu.	.21			.31
19.Annemle babam ayrıldığından beri ikisinden birinin tarafım tutmak zorundaymışım gibi hissediyorum.	.33			.40
22.Annemle babam ayrıldığından beri daha fazla cezalandırılıyorum.*	.72			.58
23.Ayrıldıklarından beri annem ve babam beni daha çok eleştiriyorlar.	.56			.44
24.Annemle babam ayrıldığından beri babamla birşey yaparsam, annem rahatsız oluyor.	.50			.31
Depresyon ve Anksiyete				
3.Keşke babamla daha çok zaman geçirebilseydim.		.48		.28
6.Ailemize ne olacağı konusunda endişeliyim.		.68		.41
7.Keşke annemle daha fazla zaman geçirebilseydim.		.61		.51
8.Annemle babam ayrıldığından beri kendimi zaman zaman üzgün hissediyorum.		.62		.58
14.Annemle babam hala iyi geçinmiyorlar.		.51		.44
16.Keşke annemle babam yeniden bir araya gelseler.		.67		.45
18.Annemin arkadaşlarıyla iyi geçinmiyorum.		.20		.22
Sosyal Destek				
4.Annemle babam ayrıldığından beri arkadaşlarımla daha fazla zaman geçirebiliyorum.*			.70	.21
5.Annemle babam ayrıldığından beri okul sonrası faaliyetlere daha çok katılabiliyorum.*			.76	.22
9.Annemle babam ayrıldığından beri arkadaşlarımla eskisinden daha iyi geçinmiyorum.*			.38	.24
13.Büyükbabam, büyükannem ve ailenin diğer üyeleri benimle birlikte birşeyler yaparlar.*			.56	.29
25.Ayrıldıklarından beri anne ve babamla daha iyi geçinmiyorum.			.51	.26
Açıklanan Varyans	14.88	12.20	11.21	

*Ters kodlama gerektiren maddeler

** Tüm r değerleri 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 1: Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri'nin (ÇBUE) Faktör Yapısı ve Maddelerin Toplam Ölçek Puanıyla Korelasyonları (r)

Tablo 1: Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri'nin Korelasyon Katsayıları

Faktörler	Faktör I	Faktör II	Faktör III	Toplam
Faktör I: Çatışma ve Kötü Uyum	----	.25**	-.20*	.75**
Faktör II: Depresyon ve Anksiyete		----	.09	.72**
Faktör III: Sosyal Destek			----	.27**

*p<0.05, **p<0.01

b) Ölçüt geçerliği

Çocuklar için boşanmaya uyum envanteri'nin ölçüt geçerlik düzeyini sınamak için Çocuklar için Benlik Algısı Ölçeği ve Çocuklar için Sosyal Destek Ölçeği'nin alt ölçekleriyle korelasyonuna bakılmıştır. Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri'nden elde edilen toplam puanla Çocuklar için Benlik Algısı ölçeğinin toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = .25$; $p < 0.05$). Yine aynı ölçeğin toplam puanıyla Çocuklar için Sosyal destek ölçeğinin toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = .37$; $p < 0.01$)

Envanterin Güvenirliğine İlişkin Bulgular**a) Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları**

ÇBUE'nin güvenilirliğinin saptanmasında cronbach alfa iç tutarlık analizi sonucunda 146 katılımcıdan tüm envanter için elde edilen katsayı 0.70 olarak belirlenmiştir. Çatışma ve kötü uyum alt ölçeği için 0.77, Depresyon ve Anksiyete alt ölçeği için 0.67, sosyal destek alt ölçeği için ise 0.63 olarak hesaplanmıştır.

b) Test tekrar test yöntemi:

Uyarlanan envanterin test-tekrar-test güvenilirliğini bulmak için iki uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki korelasyona Pearson Momentler Çarpımı Eşitliği kullanılarak bakılmıştır. ÇBUE'nin Türkçe Formunun 4 hafta ara ile 35 çocuğa yeniden uygulanması sonucunda elde edilen test-tekrar-test güvenilirliği $r = .668$ $p < 0.01$ olarak bulunmuştur.

ÇBUE'nin Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması

Anne ve babası boşanmış kız ve erkek çocukların ÇBUE'den aldıkları toplam puanların farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t-testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucun-

da cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($t = 2.35$; $p < 0.05$). Buna göre, erkeklerin envanterden aldığı puanların ortalaması ($X = 70.25$; $SS = 12.00$), kızların puan ortalamasından ($X = 65.41$; $SS = 12.79$) yüksektir.

ÇBUE'den alınan toplam puanların yaş açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda çocukların yaşlarına göre anlamlı bir fark ($F = 0.38$, $p > 0.05$) bulunamamıştır.

TARTIŞMA

Son yıllarda Türkiye ve KKTC'de gelişmiş ülkelerdeki gibi boşanma oranının artmasıyla pek çok çocuk aile sürecinde değişim yaşamaktadır. Anne veya babalarının boşanma deneyimine tanık olan çocukların karşılaştığı risk faktörlerinin belirlenmesi, aile yapısındaki yeni duruma uyumlarının değerlendirilmesi, çocuğun gözüyle ailenin işlevselliğinin gözden geçirilmesi yanısıra, bu gruba özgü danışmanlık programlarının planlanabilmesi için bir ölçme aracına gereksinim duyulmuştur. Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri, daha önce Türkiye ve KKTC'de yeterince ele alınmamış risk grubu olan boşanmış aile çocuklarının boşanmaya uyumlarının değerlendirilmesinde uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış bir ölçme aracı olarak, bu alanda çalışanların kullanımına sunulmuştur. Çocuklar için Boşanmaya Uyum Envanteri'nin kültürümüze uyarlanması için yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması, bu envanterin 9-12 yaş grubundaki boşanmış aile çocuklarının ailelerindeki değişim sürecine uyumunu ölçmek için yeterli düzeyde geçerlik ve güvenilirliğinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Envanterin faktör yapısını değerlendirmek için yapılan analizlerde, özgün formunun dört faktörden oluşurken, Türkçeye uyarlanan formun üç faktörde toplandığı belirlenmiştir. orijinal formda boşanmanın çözülmesi adıyla geçen dördüncü faktörde yer alan maddelerin yapılan istatistiksel analiz sonrasında madde yüklerinin negatif olduğu belirlenmiştir. Aynı faktörün orijinal envanterde (Portes ve ark. 1999) de iç tutarlık katsayısının düşük (cronbach alfa=0.40) olduğu gözönüne alınarak, bu faktörde yer alan maddelerin yeterince anlaşılmadığı ve kültürümüze hitap etmediği düşünülmüş ve envanterin Türkçe formundan çıkarılmıştır. Böylelikle ÇBUE'nin üç faktörden oluşan bir envanter

olduğu ortaya konmuştur. Diğer üç faktörün, iç tutarlılık katsayılarının yüksek olması her bir alt ölçeği oluşturan maddelerin bir arada bulunmasını destekleyen bir bulgudur.

Yazında boşanmaya iyi uyum ile benlik saygısı ve sosyal destek arasında gözlemlenen anlamlı ilişkiye (Amato ve ark. 1991, Amato 1993, Amato 2000, Dent 2001, Kalter ve ark 1989, Kelly 2000, Kelly 2003, Leon 2003, Sandler ve ark. 1994, Simons ve ark. 1999) dayanarak, ÇBUE'nin ölçüt geçerliğini belirlemek üzere, Çocuklar için benlik algısı ve sosyal destek ölçeği kullanılmıştır. Çocukların boşanmaya uyum puanlarıyla benlik algısı ve sosyal destek puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkinin saptanması, boşanma sonrasında uyumu iyi olan çocukların, aynı zamanda benlik saygısı ve sosyal desteklerinin de iyi olduğunu ortaya koymaktadır ki, bu durum ÇBUE'nin geçerliğini ortaya koyan önemli bir kanıttır.

Envanterin güvenilirliği, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, test tekrar test yöntemiyle elde edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında ÇBUE'nin değerlendiriciler arası güvenilirlik katsayıları anlamlı bir ilişki göstermiştir. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise orijinal envanterle (Portes ve ark 1999) aynı düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Boşanmış aile çocuklarıyla ilgili yapılan bazı araştırmalarda (Amato 2001, Hetherington 1989, Howel ve ark. 1997, Portes ve ark. 1991, Shaw ve ark. 1993) erkeklerde kızlara göre daha fazla davranış problemi görüldüğü, genç kızların erkeklere göre boşanmaya daha kolay uyum gösterdiği ortaya konmuştur. Bu bulgular çalışmamızdaki bulguyla ters düşerken, Portes (82) tarafından yapılan çalışmada, erkek çocuklarının velayetini babanın aldığı durumlarda uyumlarının daha iyi düzeyde olduğu belirtilmiştir. Bu farklılığın Kuzey Kıbrıs'ta yerleşim yerlerinin birbirine çok yakın olması ve anne veya babaların boşanma sonrasında da çocukları için iletişimi sürdürmede yoğun çaba göstermesi ile açıklanabilmektedir. Ayrıca Hetherington (1989, 1999)'nun erkek çocuklarının boşanmaya karşı tepkilerini kızlardan daha çok kontrol altına aldığını belirtmesi de bu bulguyu desteklemektedir. Çocukların yaşlarına göre, envanterden aldıkları toplam puanları karşılaştırıldığında, herhangi bir fark saptanmamıştır. İlgili yazında da, çocuğun uyumunun yaşa göre farklılaşmadığı,

farklı yaşlardaki çocukların farklı başetme mekanizmaları ve davranış sorunları olduğunu belirtilmiştir (Hetherington ve Hagan 1999). Bu bulgu çalışmamızda bulunan sonuçla paralellik taşımaktadır.

Özetle, Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Envanteri'nin, faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirlik katsayılarının uygunluğu, envanterden alınan toplam puan ve çeşitli değişkenlerle (yaş, cinsiyet) ilişkileri gözönünde bulundurulduğunda, 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyumunu ölçmek üzere kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir değerlendirme aracı olduğu söylenebilir. Bu envanterin kullanılması, gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara ve boşanmış aile çocukları için hazırlanacak olan danışmanlık programlarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca Türkçeye uyarlanan bu envanter, çocuğun gözüyle boşanmayı değerlendirirken, bu alan için hazırlanan ilk ve tek ölçme aracı olma özelliğini taşımaktadır. Bu özelliği nedeniyle gelişime açıktır. İleride bu konuda yapılacak çalışmalarla geçerlik ve güvenilirliğinin yeniden sınanması envanterin gelişimine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

Amato PR, Keith B (1991) Parental divorce and the adult well being : a meta-analysis. *J Marriage Fam* 53:43-58.

Amato PR (1993) Children's adjustment to divorce: theories, hypotheses and empirical support. *J Marriage Fam* 55: 23-38.

Amato PR (2000) The consequences of divorce for adult and children. *J Marriage Fam* 62(4): 1269-1287.

Amato PR (2001) Children of divorce in the 1990's: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *J Family Psychology* 15 (3): 355-370.

Bardakçioğlu C (2003) Parçalanmış ve boşanmamış aileye sahip çocuklarda benlik imgesi ve depresyon düzeylerinin karşılaştırılması. *Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.*

Bulut I (1996) Parçalanmış aileden gelen çocukların davranış özellikleri hakkında bir araştırma. *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumlar Araştırması içinde, Ç Arıkan (ed) Öncü Basımevi, Ankara, s:197- 227.*

Dent GE (2001) The Efficacy of Group Psychotherapy for

- Improving Children's Adjustment During the Divorce Transition. The Degree of Master of Arts, Trinity Western University Graduate Counselling Psychology Program, Blaine, USA.*
- Gabay R (1996) *Çocuklarda Benlik Sisteminin İncelenmesi. Psikoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.*
- Güler G (1993) *Boşanmış aile çocuklarında görülen ruhsal sorunlar ve hemşirelik yaklaşımının araştırılması.*
- Psikiyatri Hemşireliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Hetherington EM, Hagan MS, Anderson ER (1989) *Marital Transitions: A child's perspective. Am Psychol 44 (2) :303-312.*
- Hetherington EM, Hagan MS (1999) *The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. J Child Psychiatry 40(1):129-140.*
- Howel SH, Portes PR, Brown J H (1997). *Gender differences in child adjustment to separation. J Divorce Remarriage 27 (3-4): 141-158.*
- Hoyt LA, Cowen EL, Pedro-Carroll JL ve ark (1990) *Anxiety and depression in young Children of Divorce. J Clin Child Psychol 19 (1): 26-32.*
- İlkin Z (1994) *İlkokul Çağındaki Çocuklarda Kendilik Algısı. Psikoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
- Kabasakal ZT (2001) *Uyum sorunlu çocukların aile işlevlerini iyileştirmede anne eğitim gruplarının etkisi. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.*
- Kalter N, Kloner A, Schreier S ve ark. (1989) *Predictors of children's post-divorce adjustment. Am J Orthopsychiatry 59 (4): 605-618.*
- Karakuş S (2003) *Anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları. Eğitim Bilimleri Programı Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.*
- Kelly JB (2000) *Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. J Am Acad Adolesc Psychiatry 39(8).*
- Kelly JB, Emery, R (2003) *Children's adjustment following divorce: risk and resilience perspectives. Fam Relat 52: 352-362.*
- Kuyucu Y (1999) *Anne babaları boşanmış ve birlikte yaşayan lise öğrencilerinin uyum sorunlarının karşılaştırılması. Eğitim Bilimleri Programı, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.*
- Leon K (2003) *Risk and protective factors in young children's adjustment to parental divorce: a review of the research. Fam Relat 52: 258-270.*
- Özen DŞ (1997a) *Eşlerarası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri: I- davranış ve uyum problemleri. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 6(1): 19-29.*
- Özen DŞ (1997b) *Eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri: II- sosyal destek. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 6(2): 83-88.*
- Portes PR, Haas RC, Brown J (1991) *Identifying Family Factors That Predict Children's Adjustment to Divorce: An Analytic Synthesis. J Divorce Remarriage 15: 3-4.*
- Portes PR, Lehman AJ, Brown JH (1999) *The Child Adjustment Inventory: Assessing Transition in Child Divorce Adjustment. J Divorce Remarriage 30 (1/2): 37-45.*
- Sandler IN, Tein JY, West SG (1994) *Coping, stress, and the psychological symptoms of children of divorce: A cross-sectional and longitudinal study. Child Dev 65: 1744-1763.*
- Shaw DS, Emery RE., Tuer MD (1993) *Parental Functioning and Children's Adjustment in Families of Divorce: A Prospective Study. J Abnorm Child Psychol 21:119-134.*
- Simons RL, Lin KH, Gordon LC ve ark. (1999) *Explaining the higher incidence of adjustment problems among children of divorce compared with those in two-parent families. J Marriage Fam 61: 1020-1033.*
- Sönmez F (2001) *Anne ve babası boşanmış ergenlerle anne ve babası boşanmamış ergenlerin benlik imgelerinin karşılaştırılması. Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- Stewart AC, Vandell DL, Mc.Cartney K ve ark. (2000) *Effects of parental separation and divorce on very young children. J Family Psychol 14 (2): 304-326.*
- Wolchik SA, Wilcox KL, Tein JY ve ark. (2000) *Maternal acceptance and consistency of discipline as buffers of divorce stressors on children's psychological adjustment problems. J Abnorm Child Psychol 28(1): 87-102.*